

1

Toto je začátek – srpen 1941.

Pány s klobouky neznáme. Nakloněná přes máminu postel pokukuji překvapeně škvírou kolem zatemňovacího papíru po návštěvě přede dveřmi. Volám nahoru, na mámu.

„Klobouk?“ opakuje sestra z obývacího pokoje.

„Je vysoký a štíhlý...“ říkám tajemně. Pískám mezi zuby. „Obličej jako princ. Filmová hvězda, Truus! Určitě jde požádat o tvou ruku.“

Slyším, jak máma otvírá vstupní dveře.

„Kdy už z toho vyrosteš.“ Truus pustí poslední oloupané jablko do mísy, jemně, jako by se mohlo rozbít, a otre si špinavé ruce do tmavě modrých šatů. „Vypadáš na deset místo na patnáct,“ říká, ale přitom se směje.

„Skoro šestnáct, náhodou,“ odpovím s úsměškem. „Zato ty vypadáš na osmdesát místo na osmnáct.“ No ano, samozřejmě, že nejde pro ni. Tak hezká zase není. Ale to nikdy neřeknu nahlas.

Máma otevře na škvíru dveře obývacího pokoje. „Chce mluvit,“ řekne tiše, „s vámi“.

„S *námi*?“ My neznáme nikoho jiného než muže s čepicemi!

Truus odloží mísu s jablky na kuchyňskou linku a vyprskne smíchy. A já se začnu poněkud přihloupě hihňat. Rychle se pokouším zavřít zasouvací dveře od předního pokoje, aby mámina postel nebyla vidět, ale kvůli tomu pitomému hihňání se to nedaří. Zkřivené dveře zůstanou zaseknuté.

„Ano, opravdu. Zním ho trochu ze strany,“ říká máma, která je členkou komunistické strany. Byla členkou, měla bych říct: strana je teď zakázaná, protože komunisté jsou nepřáteli nacistů. „Jde o odboj.“

Truus vyvalí oči. Neděláme víc než roznášení novin. Když vidím Truusin ohromený obličej, musím se zase hned hihňat.

„No tak přestaň, Fredo!“ šeptá Truus. Drží si ruku na ústech, aby zadržela smích. Ještě se pochechtávám, když máma otevře dveře dokořán a pustí do pokoje pána v klobouku, a také ještě když mu, s lechtáním v krku, nedbale podám ochablou ruku. Představí se, ale jeho jméno nerozumím.

Truus se na mě za jeho zády prosebně podívá. Kousnu se do rtů. Chci se opravdu přestat smát.

„Jsem u toho třeba?“ zeptá se máma.

„Ne, nejsi,“ řekne muž. Má klidný a vřelý hlas.

„Tak to půjdu nahoru,“ řekne máma. „Dneska je lepší, když člověk neví všechno.“

Jiné matky by chtěly za každou cenu zůstat. Jiné matky musí o všem vědět, ale taková naše máma není. Je pro nás spíš něco jako starší sestra.

Dveře se zavřou a máminy kroky směřují po schodišti nahoru. Truus a já tu zůstaneme samy s tím pánem v malém zadním pokoji. Najednou ztichnu. Mezi námi krouží včela, odletí a pak naráží na sklo v zasouvacích dveřích. V náhlém tichu, ve kterém je slyšet každé její ůknutí, vidím, že Truus připadá ten muž alespoň stejně tak hezký jako mně. Ze zrzavých vlasů jí trčí do ruda zapálené uši, zčervenalé tváře a sedí strnule a rovně, aniž by se dotkla opěradla pohovky – jako kdyby skutečně seděla proti nějaké filmové hvězdě. Je z nás dvou obvykle ta rozumnější, ta, která ví, co se patří, ale teď nevěřím, že z ní vypadne normální slovo.

„Posaďte se,“ řeknu rychle. Ukážu na parádní křeslo, které je potažené temně červenou látkou, ale on si sedne na to druhé. Na to prosezené, ze kterého trčí péro. Ne na tohle, chci ještě říct, ale on už sedí. Zvědavě pátrám v jeho obličejí, jestli dá najevo bolest. Ale není nic poznat. Ten je ale statečný. Zašklebím se na Truus a plácnu sebou vedle ní na lavici tak moc, že trochu nadskočí.

Muž si sundá klobouk.

Vlastně nevypadá ani moc nápadně, ale má v sobě něco elegantního. Má na sobě tvídové sako s koženými dílci na loktech. Je úplně jiný než chlapi ze sousedství. A má jemné rysy a vyzařuje z něj něco inteligentního a klidného – dokonce i s pérem z křesla v zadku.

„Jste v odboji docela dost aktivní, že ano?“ říká muž.

Pardon? To je ale blbá otázka! Ani nevíme, jestli je na dobré nebo na špatné straně. Truus i já současně pokrčíme rameny. O takových věcech mlčíme.

Muž se usměje. „Slyšel jsem všechno možné.“

Všimnu si, že Truus vedle mě strne. „Jak to?“ zeptá se neochotně. Už ani stopa po zrudlých tvářích.

„Ve straně!“ řekne muž rychle. „V CPN¹.“

No jo, je to taky jeden z rudých. Taky komunista.

„Slyšel jsem, že dcery rudé Truus van der Molenové nejsou žádní strašpytlové.“

Rudá Truus, tak říkají mámě.

Podívám se na sestru. Nevím, co mám říct.

Teď musíš něco pronést, říkám pohledem, jsi starší a rozumnější, sama to přece říkáš.

„Co od nás chcete?“ zeptá se Truus. Zní vážně a dospěle.

Muž si promne ruce. „Mám plán,“ pronese důležitým hlasem, „zorganizovat odbojovou skupinu proti fašismu. Pořádně skopčáky zmáčknout. A proto potřebuju lidi, kteří si na to troufají a hned tak něčeho se nebojí.“ Přestane mluvit a dívá se z jedné na druhou. „Něco víc než práce kurýrů, lepení plakátů nebo roznášení stávkových letáků...“ Znovu ztichne. V tom tichu si uvědomím, že přesně ví, co jsme tu a tam dělaly: práci kurýrů, lepení plakátů a roznášení stávkových letáků.

Začaly jsme před rokem. Mámu rozbolelo koleno. „Uděláte to?“ zeptala se. Nám to přišlo fajn. A pak to bylo skoro na denním pořádku. „Hej rup, jen do toho.“

Ten muž si tedy myslí, že jsme ty pravé, které hledá, někdo, kdo si troufne. Mlčím a Truus také.

¹ Communistische Partij van Nederland – Komunistická strana Nizozemska. Komunistická strana byla v Nizozemsku během 2. světové války zakázána.

„Chodíte ještě do školy?“

„Ne,“ řeknu stroze. Ráda bych chodila a učitel se mámě dušoval, že bych střední školu zvládla jako nic, ale nejsou na ni peníze. Tak jednoduché to je. Už deset let, přesně od té doby, co otec odešel, žijeme z podpory. Nebo z toho mála, co máma vydělá, když má práci. V prádelně dostávala... Kolik to vlastně bylo? Ano, dvě třetiny toho, co vydělávají muži.

„Stěžujete si?“ zeptal se jí šéf, když si s ním o tom přišla promluvit. „Ženské jako vy berou chlapům práci!“

„Ale ne,“ řekla máma, „žádný muž nepracuje za takové peníze.“ Okamžitě jí dali padáka.

„Takže žádná škola. Máte tedy nějaké zaměstnání?“ ptá se muž.

„Ne,“ říká Truus zrovna tak stroze jako já. Není ničí služebná. Zrovna ji zase odněkud vyhodili. Teď pomáháme doma. A máme spoustu práce v ilegalitě.

„Co od nás očekáváte?“ ptá se Truus chladně. „Máte pro nás nějakou práci?“

Muž se usměje. „Ano,“ řekne opět vážně. „Chci skupinu, která se postaví aktivně na odpor. Vykolejí vlaky s municí. Vyhodí do povětří koleje. Ukradne skopčákům a policii zbraně. Zatočí se zrádci.“ Čeká, jak na nás jeho slova zapůsobí. „Mluvím o násilném odporu,“ řekne potom.

A nás chce do skupiny?

„Potřebuju vás,“ říká muž.

Nás? Dvě holky?

Zhluboka se nadechnu. Ne!, pomyslím si. Samozřejmě že do takové skupiny nepůjdeme. Nikdy. Přestože to zní přece jen jinak

než to, co říká vláda v Londýně. Ta říká, že se musíme „přizpůsobit“ a „dál žít“. A zní to dokonce i jinak než to, co tvrdí někteří lidé, že to „všechno dobře dopadne“, protože Němci a Holanďané se rasou a jazykem zas tak moc neliší. Nejsou to nutně jen členové NSB², kdo to tvrdí. Pak je lepší asi to, co říká tenhle muž. Působivá řeč. Ale stejně do takové skupiny nepůjdu! To v žádném případě nemůžu. A Truus taky ne. Ucuknu tělem prudce dozadu, až narázím do opěradla pohovky.

„Nepřicházím za vámi jen tak náhodou,“ říká muž. „Vybral jsem si vás.“

Zakryju si rukou ústa. Hned jak odejde, pořádně se tomu s Truus zasmějeme.

Truus vedle mě neříká nic. Dívá se na muže přimhouřenýma očima, podrobně ho zkoumá. „Proč zrovna my?“ zeptá se.

„Protože jsem slyšel ve straně, že jste odvážné a...“ – muž se zasměje – „protože chci mít ve skupině ženy.“

Ženy, opakuju si tiše. *Ženy*... Truus je spíš napůl kluk. Není divoká, to ne, ale spíš takový ten typ, co sedí s nohama od sebe jako chlap. Hodila by se do přístavu, nebo ne, na hadrářský vůz se svými pořád zmuchlanými šaty. Ale já taková nejsem. Absolutně ne. Dávám si nohu přes nohu a sedím pěkně rovně.

Muž se zeširoka usměje. „Jste ještě *děvčata*! Žádný skopčák vás z ničeho nebude podezírat!“

„Takže,“ začne Truus, „protože nás nebudou brát vážně...?“

² NSB – Nationaal-Socialistische Beweging – Národně socialistické hnutí byla nizozemská nacistická politická strana, která za 2. světové války kolaborovala s Němci.

„Přesně tak,“ přitaká muž.

„Skvělé,“ říká Truus.

Najednou nás vidím jeho očima. Nás obě. Dvě dívky v tmavě modrých námořnických šatech a bílých ponožkách v nízkých botách. S mým metrem šedesát a hubenou postavou vypadám na dvanáct. Mám jemný a oválný obličej jako dítě. Pleť bez pupínků. Plochá jsem jako prkno.

Muž se na mě podívá a v úsměvu vycení zuby. „Především si musíš nechat ty copánky.“

Je to pohodlné, a tak je nosím takhle často. Zatahám si za copánky a trochu se na něj usměju, přitom cítím, jak se červenám.

„Zavaž si mašle!“ říká muž.

Stáhnou si sukni šatů přes kostnatá kolena, dloubám se v okraji strupu.

„A dál,“ říká zase vážně, „naučím vás zacházet s pistolemi, ručními granáty a výbušninami.“

Zírám na něj.

„Budeme muset střílet lidi?“ ptá se Truus s nehybnou tváří, jako by se informovala, jestli zítra bude pršet.

„Žádné lidi,“ říká muž důrazně.

„Ach,“ řeknu s ulehčením.

„Gestapáky. Nebo zrádce.“

„Někoho zastřelit, to nikdy neuděláme,“ prohlásí Truus rozhodně. „Ne všichni němečtí vojáci jsou nacisté!“

„Ale samozřejmě že nebudeme střílet na všechny německé vojáky,“ vysvětluje muž. V jeho hlase se mihne netrpělivost, která ale rychle zmizí. „Slyšely jste už určitě o odbojové skupině Gézové...“

„Ano,“ říkáme Truus i já. To je hrozné, co se s nimi stalo.

„Celou skupinu zatkli a postříleli,“ pokračuje muž. „Osmnáct mužů. A jednoho umučili.“ Rozhostí se významné ticho.

Zpozoruju, že jsem zařala pěst a trochu se přikrčila.

„Toho ničemu, který skupinu zradil, musíme přece chytit, nebo ne?“

Odvážně kýveme. Ano, *samozřejmě!*

„Proč?“ ptá se mě muž. „Proč ho musíme chytit?“

„Proč?“ opakuju. „No, je to ničema! Sám to říkáte!“

„Ne! Ne z nenávisti, ale protože ten darebák by to dělal dál.“

Ach, ano.

„V Sovětském svazu bojují ženy a dívky i s muži v armádě,“ říká.

Pomaloučku přikyvuju, ale dech se mi zadrhne v krku.

„Budeme muset –“ začne Truus.

„Neříkám, že vy samy budete muset likvidovat zrádce, ale musíte s tím souhlasit,“ přeruší ji muž odměřeně. Pak se usměje a trochu vlídněji pokračuje: „Jste na tu práci jako dělané. Nedovedu si pro svoji skupinu představit nikoho lepšího. Opravdu. Budete o tom přemýšlet? Prosím.“

Muž vstane a vezme si klobouk, zůstane stát a pronikavě na nás hledí. „Za tři dny, ve čtvrtek v poledne, přijdu znovu, abyste mi řekly, jestli do toho půjdete. Když *ne, nikdy* jste mě *neviděly* a *nikdy* jste se mnou *nemluvily*. Je to jasné?“

Přikývneme.

„Ale jestli do toho půjdete...“ udělá dlouhou pauzu „tak o tom nesmíte s nikým mluvit. Mluvení považuju za zradu. A pak...“ Rukou si přejeđe po krku. Dívá se pevně z jedné na druhou. „Takže ani slovo. Ani s vaší matkou. Je to –“

„Ale,“ skočím mu do řeči, „máma přece může vědět...“

„Že jsem vás požádal, abyste vstoupily do odbojové skupiny, to vědět může. Ale ne to, co naše skupina přesně dělá. Je to jasné?“

Znovu ohromeně přikývne.

Když za ním zapadnou dveře, zůstaneme na sebe civět.

„Je to hrozně riskantní, Fredo. Je to strašné,“ šeptá Truus po chvíli. „To neuděláme.“

„Ne, samozřejmě že ne,“ říkám. „Proč bychom měly?“

Mlčíme. Díváme se do zdi. Na místo, kde stála paní Kaufmannová...

Paní Kaufmannová...

Bylo to před měsícem. V červenci. Před naším domem zastavilo auto. Bylo slyšet motor, jak vrčí. Hlasité bouchnutí dvířky. Bušení na dveře. Ne pěstmi, to byly větší rány. Pažbami pušek. Mysleli jsme si, že Židé, kteří se u nás ukrývají, se vždy stačí rychle schovat. Ale právě v tu chvíli byli paní Kaufmannová a Abeltje náhodou dole. U nás. V obývacím pokoji.

„Skopčáci, mami! Skopčáci!“ zavolala jsem tlumeným hlasem. Připevnila jsem uvolněný zatemňovací papír a dívala se střídavě z mámy na paní Kaufmannovou.

Paní Kaufmannová chytila syna za zápěstí a vyplašeně pohlédla na matku. Byla to mladá žena s vlnitými hnědými vlasy a něžnými hnědými očima. Připadala mi moc hezká. Její syn, pětiletý urostlý blondatý chlapec, měl ty samé oči.

„Rychle! Nahoru!“ pobídla jsem je. Ale museli by projít kolem vstupních dveří. Bušení na dveře pokračovalo. „Ne! Do zahrady!“ vykřikla jsem.

Máma zavrtěla hlavou. I tak museli projít předsíňkou kolem vstupních dveří. Pospíchala ke dveřím. Kdybychom rychle neotevřeli, vlámali by se dovnitř pažbami pušek. „*Kommen Sie herein, meine Herrschaften,*“³ řekla přívětivě, jako by zdravila staré známé.

Ze šera vstoupily do našeho malého obýváku dvě vojenské příšery. Zнала jsem je. Už jsem je předtím viděla, byli to pořád ti samí. Šedé uniformy, černé se lesknoucí kožené rukavice a holínky, odznaky na límci, na rukávech a na ramenou. Vojáci ze Sicherheitsdienstu⁴. Z očí jako by jim létaly kulky přímo na paní Kaufmannovou. Ta couvala s Abeltjem za sebou, až zůstala stát zády ke zdi.

Na schodech se ozýval dusot vojáků, pak jsme slyšeli jejich kroky nad hlavami. Za chvíli seběhli zase dolů. Zároveň s Truus, která také vběhla do místnosti. Postavila se těsně vedle mě, rameno k rameni, proti zasouvacím dveřím od předního pokojíku.

Skopčák se svalil do křesla. „*Sie haben hier Juden untergebracht!*“⁵ zakřičel na mámu. Koutky úst se mu zlověstně svěsily. Napřímil se, udělal krok směrem k paní Kaufmannové a německy jí poručil: „Máte pět minut, abyste si sbalili věci.“

„Pardon?“ řekla máma.

³ Pojdte dál, pánové.

⁴ Sicherheitsdienst (SD, Bezpečnostní služba) – zpravodajská služba nacistického Německa

⁵ Ubytovali jste tady Židy!

„Jsou tady ilegálně,“ řekl. „Nizozemsko má uprchlický tábor ve Westerborku. Tam musejí.“

Paní Kaufmannová stojící za mámou k sobě přivinula Abeltjeho. Dům nad námi zadržel dech.

Když pak voják popadl paní Kaufmannovou za předloktí, máma na něj vykřikla. „*Sie!*“ řekla zvýšeným hlasem. Ukázala na muže. „*Sie sind ein gebildeter Mann! Sie lassen sich als Menschenjäger benutzen?*“⁶ Rozběsnila se tónem, jako by si troufala na samotného Führera.

„Držte hubu, ženská!“ zařval Němec mámě do obličeje. „Nebo chcete i s dcerami taky s námi?“

Vrazil do mámy tak zprudka, že se udeřila o stůl. S Truus jsme mezi ní a Němce skočily. Z úst nám sice nevyšlo ani slovo, ale naše napjatá těla jasně říkala: *Zkus si to ještě jednou!*

Abeltje stál přilepený ke zdi, obličej bílý jako stěna. Truus k němu přistoupila a vzala ho za ruku.

„Nemůžeme s tím nic dělat,“ zabručel druhý skopčák, zatímco se voják znovu obrátil k paní Kaufmannové a vystrkoval ji ze dveří. „*Befehl ist Befehl.*“⁷

Na schodišti a pak i nahoře jsme slyšeli paní Kaufmannovou naříkat. Abeltje se odtrhl od zdi. Máma se vřítla do předsínky, vyběhla po schodech, Abeltje za ní. Truus a já jsme chtěly za nimi, ale máma zakřičela, že máme zůstat v pokoji. Vletěly jsme na její postel v předním pokojíku a zíraly škvírou podél zatemňovacího

⁶ Jste vzdělaný člověk! Necháte se využívat jako lovec lidí?

⁷ Rozkaz je rozkaz.

papíru ven. Vojáci s puškami v akci. Přepadový vůz. Auto plné lidí, kteří klopí zrak, jako by se styděli. Pak jsme uviděly paní Kaufmannovou. Dva vojáci ji vyvlekli z domu, vytlačili na ulici a nacpali na korbu. Kufr jí vyklouzl z rukou, spadl na ulici a nárazem se otevřel.

„*Mutti! Mutti!*“⁸ plakal hošík. Škrábal se na vůz, minul stupátko a dostal od vojáka tvrdou ránu.

Mezitím máma do kufru rychle zpátky nacpala světle růžovou blůzku. Ani nestačila zacvaknout na kufru kovové zámky a už jí ho voják vytrhl, mrsknul jím na korbu a vyskočil za ním.

Kaufmannovy jsme už nikdy neviděli.

⁸ Maminko! Maminko!